

NEMIS XALQ ERTAKLARIDAGI ALLYUZIV NOMLARNING FUNKSIONAL SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Axmadjonov Nurbek Zokirjono'g'li

O'zbekiston, Farg'ona

Farg'ona davlat universiteti

o'qituvchisi (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada onomastik birliklarning allyuziv nom sifatidagi maqomi tahlil qilingan. Shuningdek, allyuziv nomlar ertaklarda turli funksional semantik vazifalarni bajarib kelishi misollar orqali yoritib berilgan.

Annotation: This article analyzes the status of onomastic units as allusive names. Also, it is explained through examples that allusive names fulfill different functional semantic tasks in fairy tales.

Абстракт:

Вданнойстатьеанализируетсястатусономастическихединицакаллюзивных названий. Также на примерах поясняется, что аллюзивные имена выполняют в сказках разные функционально-смысловые задачи.

Tayanch so'z va iboralar: Allyuzivnomlar, lingvokulturologiya, ishora, folklorasarlari, tashbeh, ramziynomlar, mifologik.

Key words and word expressions: Allusive names, linguocultural, allusion, folklore works, allusion, symbolic names, mythological

Ключевые слова и выражения: Аллюзивные имена, лингвокультурологические, аллюзия, фольклорные произведения, аллюзия, символические имена, мифологические.

Bugungi kunda lingvokulturologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri allyuziv nomlar hisoblanadi, chunki aynan allyuziv nomlar til madaniyatining o'ziga xos takrorlanmas belgiva xususiyatlarini o'zida ochib berish imkoniyatiga ega. Nemis folklori o'zining sehrli ertaklari bilan uzoq vaqtdan beri kitobxonlarni hayratga solib kelmoqda. Buerda har bir belgi va joy chuqurroq ahamiyatga ega bo'lgan nomga ega. Allyuzivnomlar, badiiy matnda

lingvistik belgilar sifatida ishlaydi, ular hikoya ichida ifodalaydigan belgilar yoki joylarning mohiyatiga ishora qiladi.

Badiiy matnda allyuziyani o'rganish muammosi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. "Allyuziya" tushunchasi XVI asrda ko'plab tiltizimlarida paydo bo'lgan, ammo shunga qaramay, ushbu uslubiy qurilma faqat XX asrning oxirida o'rganila boshlandi. "Allyuziya" atamasi (frans *allusion* "ishora") ma'lum bir matnga ishora, obrazli havola sifatida ishlatiladigan maxsus nomni anglatadi. U badiiy, notiqlik, ilmiy va maishiy tilda tarixiy voqealar, taniqli insonlar hayoti, folklor, hayotiy voqealardan yaxshi ma'lum bo'lgan analog aloqasi orqali ma'lum bir adabiy asarlardagi voqelikni yanada jonli, yanada hajmli asvirlash uchun ishlatiladi. D.Quronov, Z.Mamajonov va M.Sheralievanning "Adabiyotshunosliklug'ati" da allyuziyaga quydagicha ta'rif beriladi. Allyuziya (lot.*allusio* – ishora, hazil) – barchaga tanish deb hisoblangan real siyosiy, maishiy, tarixiy yoki adabiy faktga ishora qilishga asoslangan stilistik usul. Mohiyatan sharq mumtoz she'riyatida keng qo'llangan talmeh san'atiga yaqin keladi. Farqli jihati shuki, talmehda ko'proq mashhur tarixiy va badiiy faktlarga ishora qilinsa, allyuziyada o'z zamonasidagi siyosiy, maishiy yoki badiiy faktlarga ishora qilinishi ham mumkin.

Allyuziya (diniy, mifologik, adabiy va tarixiy) adabiy matnda eng ko'p foydalaniladigan inter tekstuallik vositasi sanaladi. Allyuziya stilistik vositalardan biri bo'lib, mashhur adabiy, diniy, tarixiy, mifologikfakt, voqea-hodisa, shaxs va joy nomining boshqa yozma yoki og'zaki nutq jarayonida keltirilishidir. Allyuziv nomlardan foydalanish ertaklarning paydo bo'lishi davrida keng tarqalgan tarixiy kontekst va madaniy fonni aks ettiradi. Ba'zi ismlar nemis mifologiyasi, folklor yoki ijtimoiy e'tiqodlardan kelib chiqib, hikoyani ramziy va madaniy rezonans qatlamlari bilan to'ldiradi. Semantik vaznidan tashqari, bu nomlar hikoya qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Allyuziv nomlar shaxslar va joylarni tavsiflashda yordam beradi, ertakchilarga

ham, tinglovchilarga ham yorqin aqliy obrazlar va ertak bilan hissiy aloqalarni shakllantirishda yordam beradi.

Allyuziv nomlar ko'pincha tasavvurni ifodalash, o'z ichiga qarashlar, aytishlarni bildirish, jismoniy, ruhiy, va ijtimoiy holatni tasvirlash uchun qo'llanadi va ular kitobxonning tasavvurlarini rivojlantirishda yordam beradi. Ertaklar dunyodagi boshqa xalqlar og'zaki ijodida keng tarqalganidek, nemis va o'zbek tillarida ham eng ommaviy janrlardan biri. Xalq o'z ertaklarida chegarasiz ravishda xayolot olamini kezib chiqadi. Ya'ni ularda xalq fantaziyasi mahsuli bo'lgan chegara bilmas uydirmalar, transfiguratsiya (bir shakldan ikkinchi shaklga o'tish) holatlari tinglovchini o'ziga jalb etadi. Vaholanki, ertak boshlanmalaridagi Allyuziyalarning keng tarqalgan bir turi tarixiy o'tmish haqidagi asarlardan zamonaviy ijtimoiy, siyosiy realiyalarga murojaat qilishdir. O'quvchiga ma'lum va tushunarli deb taxmin etilgan tarixiy voqea, hayotiy yoki badiiy faktga ishora qilish tushuniladi. Ba'zi lug'atlarda allyuziya nomlar deganda aytilishi o'xshash so'zlar yordamida yoki barchaga ma'lum hayotiy yoki badiiy faktga ishora tushuniladi. Allyuzalarning ham xazil, ishora kabi ma'nolari ham bor.

Nemis xalq ertaklaridagi allyuziv nomlarning funksional va semantik xususiyatlari avlodlar o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qiladi, nafaqat ertaklarning o'zini, balki ushbu rivoyatlar matosiga to'qilgan madaniy merosni ham saqlaydi. Folklor asarlari haqida so'z yuritganda biz aksariyat hollarda hayotiy uydirmalar, fantastika bilan aloqador voqealarni tasavvur qilamiz. Xolbuki, asrlar qaridan bizga nur sochib, ongimiz va ruhimizni parvozgga undab turgan ajdodlarning badiiy obrazi, binobarin, badiiylik haqidagi tasavvurlarini, ular yaratgan badiiy obrazlarmohiyati, vazifasi, me'yori, shakli va estetik darajasini belgilashda biz bebaho mezon sifatida olib qaraymiz.

Nemis xalq ertaklariga razm soladigan bo'lsak, ularda jahon xalqlari ertaklari bilan juda o'xshashlik kuzatish mumkin. Bular obrazlar faoliyatida, ya'ni devlar, parilar tasvirida yuksak fantastika, sehrlil makonlarga oid lavhalarda

ko'proq ko'zga tashlanadi, biroqertaklarda millat va o'sha millat yashaydigan makon bilan bog'liq ko'plab detallarni ham anglab olish mumkin.

Quydagimisollarga'tiborberaylik:

Nemis ertaklaridagi allyuziv nomlarga „Er ist ein richtiger Casanova, wenn es um Frauen geht“, ertakdagi misol bo'la oladi. U ko'p sonli ishqiy munosabatlari „Kazanova“, „Ayol parast“ ta'rifi sifatida tanilgan. Nemis ertaklarida tarixiy, madaniy yoki adabiy havolalarga ishora qiluvchi ko'plab ishoralar mavjud. Mana buyerda bir nechta misollar keltirishimiz mumkin:

1. „Aka-uka Grimm ertaklari “da ko'pincha Injil hikoyalari yoki nasroniy ramzlarigai shoralar mavjud. Misol uchun, olma daraxti haqida gap ketganda, Adan bog'idagi Odam Ato va Momo Havo haqidagi hikoyaga ishora qilinadi.
2. „Oppoq qor“ertagida Yovuz malikaga maslahat beruvchi ko'zgu haqiqat ko'zqusiga yoki Narkissus afsonasiga ishora bo'lib, unda Narkissus o'z aksida hayratga soladi.
3. „Zolushka“ertakida o'gay opa-singillar oyoqlarini billur tuflini kiymoqchi bo'lgan mashhur sahna bor. Bu Zolushkaning Bibliya motiviga yoki mos poyabzal tomonidan aniqlangan haqiqiy shaxs g'oyasiga ishora bo'lidi.
4. „Hansel va Gretel“da shirinliklar va jodugarning vasvasalar halos bo'lish va hayot xavf-xatarlariga ishora sifatida ko'rish mumkin.
5. „Qurbaqa shahzoda“da uni shahzodaga aylantiruvchi qurbaqa o'pishi haqiqiy o'pishkuchiga yoki sehrlangan holatdan xalos bo'lishga ishora bo'lishi mumkin.

Ushbu misollar nemis ertaklarida tashbehlar yoki talmehlar qanday qilib hikoyalarda chuqurroq ma'nolarni, ramziy ma'nolarni va madaniy ya'ni allyuziv nomlarga murojaatlarni yetkazish uchun ishlatilishini ko'rsatadi.

Ertaklardagi allyuziv nomlar o'zida asosiy madaniy qatlamni namoyon etib, ma'lum, bir tilga xos xususiyatlar va shu til kishilar dunyoqarashlarini uyg'un holda ifodalaydi. Tillarning allyuziv fondi o'zining an'anaviylik, turg'unlik, tarkibiy qismlarining miqdoriy o'zgarmasligi xususiyatlari bilan karakterlanadi.

Ertaklar o'z xarakter jihatidan barcha xalqlar ijodida umumiylik kasb etadi. Bu umumiylik ularga xos bo'lgan fantastik tasvirda, mifologik lavhalarining berilishida, animistik, totemistik tushunchalarning namoyon bolishida va boshqa qato rhususiyatlarda kozga tashlanadi. Shu bilan birga harqanday ertakda u qasrda ommalashgan bo'lsa, o'sha yerdagi aholining turmush tarzi, tarixiy taqdiri bilan aloqador lavhalar ham saqlanib qolganbo'ladi.[7]

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ertaklar xalqning ham o'ziga xos bo'lgan o'tmishi, madaniyati hamda xalq og'zaki ijodi mavjud bo'lib, ular yillar mobaynida ajdodlardan avlodlarga o'tib saqlanib kelmoqda. Ularni birbi ribilan qiyoslash hamda farqlash juda ham kata mas'uliyat va o'ziga yarasha tajribani talab etadi.

Foydalanilganadabiyotlar:

1. ImomovK. O'zbekxalqprozasi. Toshkent, 1981.
2. Мамаева А.Г. Лингвистическая природа и стилистические функции аллюзии: Дисс. ... канд. филол. наук, М., 1977.
3. Даирова К.Н. Структурно-семантические особенности цитаты и ее функционирование в тексте: Автореф. дисс... канд. филол. наук.- М.:Московский ордена Дружбы народов гос. пединститут иностранныхязыков, 1983. 22 с.
4. Машкова Л.А. Литературная аллюзия как предмет филологическойгерменевтики: дис.... канд. филол. наук. М., 1989.
5. Машкова Л.А. Аллюзивность как категория вертикального текста //Вестник Московского университета. Серия 9. — 1989. — № 2. — С. 25-33
6. Соловьева, М. А. Роль аллюзивного антропонима в созданиивертикального контекста (на материале романов А. Мердок и ихрусских переводов): автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. А.Соловьева. - Екатеринбург, 2004.
7. AkhmadjonovNurbek f.f.b.f.d (PhD) German language teacher of Fergana State University. THE PRECEDENT IS ABOUT THE NAME AND

8. Axmadjonov Nurbek f.f.b.f.d (PhD) Badiiy matnda ba'zi onomastik birliklarning pretsedent nomlar sifatida qo'llanishi. Давлат тили тараққиёти: муоммо ва ечимлар. илмий-амалий анжумани материаллари. Тошкент, 27.10.2023.481-486 бетлар

9. Axmadjonov Nurbek f.f.b.f.d (PhD) Poetonimlarning badiiy asarlarda qo'llanishi. Ўзбек тили тараққиёти ва халқаро ҳамкорлик масалалари. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари 19.10.2023. 352-357 бетлар.

10. Nurbek Akhmadjonov Signs of a precedent name (example of the name "Berliner Mauer") "Science and Education" Scientific Journal / Impact Factor 3.848 (SJIF) January 2023 / Volume 4 Issue